GEVANGENIS EN GEVANGENEN ROND 1700 TE OOSTENDE

door D. VERSTRAETE

De gevangenis van Oostende bevond zich aan de oostkant van het stadhuis (nu feestpaleis). Voor kleine of grote zaken werd men er gemakkelijk in opgesloten door de wethouders, door de admiraliteit of door de militaire gouverneur van Oostende. Wie wegens kleine overtredingen werd opgepakt mocht in de burgerzaal verblijven maar voor erge misdrijven werd men ondergebracht in de cachotten, blokhuizen genaamd. Die bevonden zich in de kelders van het gebouw. Soms kwam men terecht in een kamer boven de beiaard (de cleppe) en het gebeurde wel eens dat ook de kapel als gevangenis moest dienstdoen. De bewoners van de burgerzaal mochten vrij rondlopen, de deur van die zaal werd slechts 's avonds gesloten. Ook de bewoners van de blokhuizen kregen wat bewegingsvrijheid maar 's avonds werden zij in hun cellen opgesloten. De cipier moest voor dat alles zorgen. Hij was verantwoordelijk voor zijn gevangenen.

Meestal kon hij daar goed mee overweg want er heerste geen streng regime. Tanne DELCOURT, bijgenaamd Tanne Vuylbuttere, wilde zelfs de gevangenis niet verlaten toen zij in vrijheid gesteld werd. Dat was in 1679. Zij was opgepakt omdat men haar verdacht van diefstal, maar omdat men dat niet goed kon bewijzen werd zij buiten vervolging gesteld. De cipier moest haar echter buiten zetten.

Hij had ook wel eens lastige gevangenen onder zijn toezicht, zo bv. Pieter CARTON die zich, in 1677, zelfs tegen de baljuw en tegen de luitenant-baljuw durfde verzetten. Hij dreigde zelfs de concierge en zijn vrouw te slaan en hij trachtte Marie VAN NIEUWENHUYZE te bevrijden uit de handen van de officier Leon IMPENS. Marie was veroordeeld wegens diefstal. HIj zou gegeseld en verbannen worden.

Jan Baptiste VAN BEUGHEM was toen cipier en terzelvertijd concierge van het stadhuis. Hij werd, in oktober 1680, door zes gevangen matrozen vastgebonden en opgesloten in het secreet (W.C. zouden wij zeggen). Hij had de militairen uitgelaten om hun gevoeg te doen. Toen hij ze, om zeven uur, in hun cel wilde opsluiten vielen ze hem aan. Jan ARSEELE, een gevangene van de admiraliteit, zag dit allemaal gebeuren. Hij haastte zich niet om de cipier te bevrijden want hij had aan één van die soldaten gezegd dat de sleutel van de voordeur in de kapel verborgen werd tussen drie matrassen. De soldaten vonden daar die sleutel en zij hadden geen moeite om langs de voordeur van het stadhuis naar buiten te wandelen. Toen zij weg waren hielp ARSEELE de cipier uit zijn benauwde toestand en hij werd nog bedankt daarbij. Natuurlijk sprak hij niet over de sleutel. Hij had gezien hoe de cipier hem daar in de kapel verborg. ARSEELE was toen juist bezig met bier te tappen in de kapel. Het bier werd daar bewaard, matrassen werden daar opgestapeld en soms werd daar dus ook een gevangene opgesloten. Dit bewijst ons dat de kapel in een verwaarloosde toestand verkeerde. Zoals bekend bevond zij zich op het gelijkvloers aan de noord-oostkant van het stadhuis.

In juli 1696 ontsnapte Catherine VERNIMME uit de gevangenis. Dat was een lichtekooi afkomstig van Bourbourg. Zij werkte als dienstmeid bij Oostendse burgers en zij had daar diefstallen begaan. Met een drietal andere vrouwen hielp zij ook soms bij Emerentia "de couckebakkige" om boekweitkoeken te bakken en brandewijn te schenken voor de soldaten van het regiment La Mélonière. Dat gebeur-

de in een kelder dichtbij de Capucijnen. De wethouders van Oostende wilden schoon schip maken met die soldatenhoeren. Zij haalden er een drietal uit die boekweit- en geneverkelder en staken ze in de gevangenis. Dat werden dan kliënten van de cipier, in die tijd Guilliaume VERGAERT, 51 jaar oud en geboortig van Gentbrugge. Het gebeurde wel dat een officier kwam getuigen dat een vrouw deftig gehuwd was met een soldaat. Die werd dan vrij gelaten. Andere vrouwen die zich alleen te buiten waren gegaan met soldaten, werden uit de stad gejaagd of soms op een mestkar weggevoerd. Catherine VERNIMME echter had ook gestolen en zij moest in de gevangenis blijven. Zij werd opgesloten in een klein keukentje. Hoe zij aan de sleutel geraakte is niet bekend maar enkele dagen vóór haar vlucht klopte ze op de muur en vroeg ze om naar de lavatory te mogen gaan. Antoine VERGAERT, broer van Guilliaume, woonde toen ook in de cipierage. Hij wilde de deur van het keukentje openen maar hij vond de sleutel niet. Hij deed de smid komen die het slot afsloeg en een ander slot maakte. Ondertussen werd de deur toegemaakt met een stok. Catherine zal dan wel een sleutel verdonkermaand hebben. Op 4 juli 1696 kon zij 's nachts de deur openen. Zij drong binnen in de kapel waar zij de broek van Antoine roofde. Daarna trok zij naar de grote keuken. Daar sliep toen de cipier in den alkolf en sedert hij weduwnaar was sliep daar ook zijn dochter Petronelle. Die was gehuwd met Jan FRANÇOIS, een blokmaker geboortig van Zottegem. Deze echtgenoot was daar echter niet op de dag van de uitbraak. Hij had wat ruzie gemaakt met zijn schoonvader en hij was in de stad gaan slapen bij de smid RIJCKAM die zijn schoonbroer was.

Petronelle en haar vader hadden de deur van de keuken laten openstaan want zij wilden horen hoe Jacob NOUCX zich gedroeg in zijn blokhuis. Dat was een zeeman die vast zat wegens smaad aan de koning en het militair gezag. Hij was bekwaam met geweld uit te breken. Zo kon Catherine dus gemakkelijk in de keuken gaan. Zij nam daar de broek van de cipier en haalde er de sleutel uit van een koffertje waarin veel sleutels van het stadhuis bewaard werden. Zij kon de sleutel van de voordeur vinden en zo ontsnappen. VERGAERDE en zijn dochter hadden niets gehoord.

's Morgens bemerkte men de ontsnapping. De cipier toog aanstonds naar Brugge met de barge om de vrouw te zoeken. Zijn schoonzoon stuurde hij naar Nieuwpoort en zijn dochter deed hij navraag doen in de omliggende dorpen. Die dochter vernam van de baljuw van Oudenburg dat daar een vrouw voorbijgekomen was met een bruine trijpte broek op haar arm en een pakje in haar hand. De cipier Guilliaume VERGAERT kwam maar 's avonds terug, zonder resultaat. Hij had te Brugge lang gewacht bij de barge naar Gent maar Catherine had hij niet gezien. Wel had hij vernomen dat zij in het kamp te St.-Joris-ten-Distel zat bij de militairen van kolonel LE MÉLONIÈRE. De cipier werd zelf gevangen gezet want de schepenen waren kwaad omdat zij slechts de volgende dag op de hoogte gebracht werden van de vlucht. Baljuw ROTSAERT en schepen HERNE werden naar St.-Joris gestuurd. Zij bereikten dat dorp maar zij durfden in het kamp niet gaan omdat zij geen paskaart bezaten. Men vroeg dan hulp aan de wethouders van het Brugse Vrije en die deden Catherine uit het kamp halen. Zij brachten haar met de barge naar Sas-Slijkens waar officieren-agenten van Oostende stonden te wachten met een wagen.

Reeds de volgende dag begon de ondervraging. Catherine was slechts 23 jaar maar zij kon goed haar plan trekken. Zij had verschillende

diefstallen begaan en zij gebruikte dikwijls een andere naam. Te Veurne was zij uit de stad gejaagd. Zij beweerde dat de cipier 's morgens om drie uur bij haar kwam slapen. Hij was dronken en hij viel op het bed. Catherine sprong er uit, nam de sleutel uit de broek van de cipier en kon zo rond vier uur in de morgen weggaan. Zij gaf de sleutel aan een Spaans soldaat om die bij de Capucijnen te doen bewaren. Zij droeg de broek van de cipier (de broek van Antoine had zij aan de poort van het stadhuis achtergelaten). Zij droeg ook een rok die zijzelf in de gevangenis gemaakt had. In de broek staken drie stuivers, een inkpot, een sleutel en een mes. Zij verkocht dat geval te Brugge voor negen schellingen. Zij beweerde dat de cipier dikwijls gevraagd had om bij haar te slapen. Zij had dat een tiental keren toegestaan maar de nacht van de vlucht had zij geweigerd omdat zij vreesde bevrucht te worden. Guilliaume VERGAERT beweerde dat Catherine fel gelogen had. Hij had haar nooit aangezocht tot bijslaap en hij ontkende stellig dat hij bij haar zou geweest zijn 's morgens vóór haar uitbraak. Hij was tussen elf en twaalf uur thuis gekomen nadat hij uit geweest was met baas LOMBAERT en met Hendrik VAN DEN BROECKE. Zij waren binnengegaan bij de weduwe GHIJS en van daar in het koffiehuis op de hoek van de Markt. Hij was hoegenaamd niet dronken. Het gebeurde wel dat hij soms wat gedronken had maar hij wist altijd goed wat hij deed. Jan François en Petronelle VERGAERT bevestigden dat. Petronelle verklaarde verder dat zij gewoon was van iedere avond de sleutel af te trekken van het klein keukentje. Zij stak die sleutel dan in haar beurs die zij onder haar hoofdkussen verborg. Die avond was het echter Antoine VERGAERT geweest die de sleutel aftrok. Hij had hem in zijn broekzak gestoken. Petronelle wist ook te zeggen dat Catherine ook kleren en stoffen van haar gestolen had. Zij naaide alles in haar rok. Petronelle deed haar eens in de kapel gaan waar zij zich moest uitkleden. Catherine was altijd bereid vergiffenis te vragen en zij beloofde altijd zo iets niet meer te doen. Zij herbegon echter spoedig met haar diefstallen en zij ontvreemde allerlei gerief uit de was van Petronelle. De wethouders deden ook de rug van Catherine onderzoeken om te zien of daar geen klederen verborgen waren. Dat was niet het geval. In haar tas vonden ze een schaar, een beurzeken, een stalen tandenstoker, linten, een paternoster, een stuk lijnwaad en 37 stuivers. Bijna al dat gerief was ontvreemd van Petronelle.

Catherine werd nu opgesloten in één van de cellen die men blokhuizen noemde. Men ondervroeg haar nog over verschillende diefstallen, over haar doopsel en over de begraving van haar ontwettig kind. Catherine gebaarde zich onnozel en buiten haar zinnen.

Einde juli 1696 werd het advies ingewonnen van de wethouders van het Brugse Vrije en ook van de Raad van Vlaanderen. Men liet weten dat Catherine VERNIMME op een schavot moest gesteld worden, dat zij daar moest gegeseld worden en gebrandmerkt met de wapenen van de stad. Zij moest dan voor twintig jaar uit het graafschap Vlaanderen verbannen worden. Die straf werd op 6 oogst 1696 uitgevoerd door de scherprechter van Gent.

De cipier werd vrijgesproken maar toch streng berispt omdat hij de gevangene niet goed genoeg had bewaakt.

Guilliaume VERGAERT had werkelijk geen geluk. Reeds begin van volgend jaar had hij opnieuw af te rekenen met een ontvluchting. Op 26 januari 1697 wilde hij eens uitgaan rond zes uur 's avonds. Hij gaf bevel aan zijn broer Antoine de gevangenen rond zeven

uur op te sluiten. Tijdens de dag mochten zij in de "cleppe" verblijven. Dat was de plaats waar de klokken van de beiaard hingen. 's Avonds werden zij dan opgesloten in een zaal boven de "cleppe". Dat mocht zo gebeuren op bevel van de militaire gouverneur van Oostende. Het waren immers soldaten en er waren zelfs twee Engelsen bij. Antoine VERGAERT was om drie uur in de zaal boven de "cleppe" geweest om te zien of alles in orde was en kwart na zes ging hij in de "cleppe" waar de gevangenen bij het vuur zaten. Er waren er bij die bezig waren met vlees te bakken. Zij zegden dat zij om zeven uur wel zouden gaan slapen. De twee Engelsen waren al naar boven gegaan. Die moeten daar dan vlug een gat in de muur gekapt hebben want toen Antoine om zeven uur naar de zaal boven de "cleppe" ging, vond hij daar geen gevangenen meer. Hij zag wel het gat en stenen die er bij lagen. Naderhand vond hij ook een beitel, een mes en een ijzeren werktuig. Hij zag ook dat een koord vastgemaakt was aan een vensterraam. De ontsnapten hadden zich zo naar beneden laten glijden. Antoine verwittigde spoedig de wethouders die ook niets anders zagen dan dat gat, de koord en stenen. Pieter LE DOULX was toen burgemeester. Samen met schepen Lucas VLIEGHE en baljuw Jan ROTSAERT ondervroeg hij later de cipier, zijn broer Antoine en zijn schoonzoon Jan FRANÇOIS. De burgemeester was kwaad omdat zo iets kon gebeuren. Hij beweerde dat de bewaking in gebreke was gebleven en dat het niet de eerste keer was. VERGAERT en familie verdedigden zich en bewezen dat zij alles regelmatig hadden gecontroleerd.

Ook deze keer ontsnapte de cipier aan een straf. De wethouders van Oostende wisten wel dat de gevangenis niet zeer betrouwbaar was. Daarbij, mensen die opgesloten zitten vinden soms de meest onmogelijke middelen om uit te breken.

Dat was bijvoorbeeld het geval met Jooris JOORISKEN, een zeeman uit Rotterdam. Op 12 september 1692 kwam Marie-Anne DE GAER op de Markt voorbij de gevangenis. Zij keek omhoog en zag een man uit de schouw kruipen. Die zocht dan een middel om van het dak te geraken. Hij liep in de goot tot op de Markt aan de trappen van het stadhuis. Het was toen echter al donker en Marie-Anne keek niet langer. JOORISKEN slaagde er waarschijnlijk niet in langs de voorkant van het stadhuis naar beneden te komen. Hij liep naar de achterkant en daar ging het beter. Hij kwam op de achterkoer van het stadhuis en daar zag hij Françoise ROYET en Catharine VERSTRAETE, meiden in de conciergerie. Zij waren bezig met kiekens te pluimen. JOORISKEN vroeg hen hoe hij kon buiten geraken en de meiden, die niet wisten dat hij een ontsnapte gevangene was, toonden hem de weg naar de voordeur van de conciergerie. Hij vond daar zijn vrouw en samen trokken zij binnen bij Elisabeth VAN STEENE, geboren te Vlissingen en weduwe van Joos DE VROE. Zij waren daar niet welgekomen want Elisabeth had al gehoord van de uitbraak, daar was over gesproken geworden in de herberg De Keizer op de Markt. JOORISKEN vertelde haar dat hij door de schouw ontsnapt was. De volgende morgen vertrok hij naar Sas Slijkens waar hij echter opnieuw gepakt werd.

Neen, de gevangenis van Oostende was niet al te betrouwbaar. Zware gevallen werden dan ook liever overgebracht naar Brugge waar het moeilijker was om uit het Steen te geraken.

Bron : Brugge, Rijksarchief, fonds Brugse Vrije nrs. 17.164 en 17.165.